

Nieuws uit de Hervormde Gemeente Elspeet

2021 | Week 28 - 29

Predikant: ds. M. van Kooten

Nunspeterweg 4
8075 AC Elspeet
Tel. 0577-491206

E-mail: m.vankooten@solcon.nl

Scriba: ouderling J. Fijan

Zichtweg 3
8075 CN Elspeet
Tel. 0577-491098

E-mail: scriba@hervormd-elspeet.nl

IBAN Coll. van Kerkrentmeesters Herv. Gem.:

NL29 RABO 0384 7680 75

IBAN Coll. van Diakenen Herv. Gem.:

NL61 RABO 0347 5000 99

Diensten

D.V. zondag 18 juli 2021
09.30 uur prop. C.J. Rijdsdijk te Scherpenisse
15.00 uur kand. J.K. Abbink te Vriezenveen

D.V.zondag 25 juli 2021

09.30 uur ds. M. van Kooten
15.00 uur ds. M. van Kooten

Collecten

Zondag 18 juli
1.Kerk
2.Instandhouding predikantsplaats
3.Kerk (deurcollecte)

Zondag 25 juli

1.Diaconie
2.Kerk
3.Instandhouding predikantsplaats
Van harte aanbevolen

Kinderoppas

Op D.V. 18 juli hopen Jeannet Fijan-Heijkamp, Joanne van Kooten-van Asselt en Julia de Weerd op de kleine kinderen te passen.

Vrijwillige hulpdienst

De vrijwillige hulpdienst is er voor iedereen in onze kerkelijke gemeente die tijdelijk hulp nodig heeft b.v. door ziekte bij ouderdom of om andere redenen. Heeft u vragen of wilt u gebruik maken van de vrijwillige hulpdienst neem dan contact op met Evelien v.d. Brink 492159 of Gretha van het Goor 491380

Avondmaalsbedieningen

We wijzen u alvast op de bediening van het Heilig Avondmaal in de 2e helft van het jaar. Als de omstandigheden niet wijzigen, zal dit plaatsvinden op DV 26 september en 12 december.

Dithmar en Bernardus Martinius (III)

Tussen de uitgaven van werken van oude schrijvers zoals van de gebroeders Erskine, Willem Eenhoorn en Johannes Mobachius bracht in 1765 uitgever Gerrit de Groot en Zoon te Amsterdam een merkwaardig boekje op de markt. Het droeg de titel "Wysgerige aanmerkingen op het Gevoelen van den Wel Eerw. Heer Adriaan Buurt, Predikant te Amsterdam, over de redenlooze dieren". Het was een pennenvrucht van onze oud predikant Bernardus Martinius (tijdgenoot van Theodorus van der Groe en Alexander Comrie). Nadat we de vorige keren stil stonden bij biografische gegevens van hem en zijn vader die Elspeet samen een halve eeuw hebben gediend komen we terug op dit geschriftje dat 78 bladzijden telde en voor zeven stuivers te koop was. In dat zelfde jaar kwam er

trouwens ook een Nederlandse vertaling gereed van zijn twee jaar eerder in het latijn geschreven verhandeling over de ziel der dieren. Dat gebeurde bij boekverkoper Gerrit Bom aan de Molsteeg te Amsterdam. Het werd als een 'omnibus', een verzameling van geschriften van diverse auteurs over een zelfde thema uitgegeven. De breedsprakige titel luidde 'Philosophische onderzoekingen over het bestaan en de natuur van de zielen der dieren'. Professor Johan Hendrik Winkler te Leipzig had het voor breed publiek toegankelijk gemaakt. Het was eerder reeds in het Duits vertaald maar nu ook in onze moedertaal. Johan Hendrik Winkler was filosoof, wiskundige, natuurkundige etc. en was in zijn dagen reeds bezig met electriciteit. Hij was vriend en collega van Johan Sebastiaan Bach met wie hij werkzaam was aan de St.Thomas Schule voor hij aan de universiteit les gaf. Ter gelegenheid van de renovatie van die Thomasschule heeft hij voor een door Bach gecomponeerde cantate het libretto geschreven met als titel 'Froher Tag, verlangte Stunden'. De verzameling opstellen die Winkler uitgaf bevat allerlei wijsgerige meningen over de ziel van de dieren die soms haaks op elkaar staan. Naast die van de professoren Schrok te Groningen, Lulofs te Leiden, Reimarus te Hamburg en ds. A. Buurt uit Amsterdam prijkt de naam van Bernardus Martinius uit het destijds onbetekenende vlekje Elspeet. We beperken ons echter tot het eerst genoemde boekje gericht tegen Adriaan Buurt dat inhoudelijk op het zelfde neerkomt. Adrianus Buurt (1711-1781) –tegen wiens opvattingen 'de wysgerige aanmerkingen' werd geschreven– werd geboren te Zaltbommel, studeerde theologie te Utrecht en was achtereenvolgens predikant van de combinatiegemeente Beek, Ubbergen en Groesbeek (1734-1741), Ooltgensplaat (1741-1744), Hanau (Dld) voor de Nederlande gemeente aldaar (1744-1748) en tot aan zijn dood in Amsterdam. Verschillende werken kwamen van zijn hand, o.a. het uit zes delen bestaande 'Beschouwende godgeleerdheid, dat in 1763 het licht zag. Hij was ook een natuurliefhebber met een grote verzameling opgezette vogels die zelfs tot in het buitenland bekend was. Hoewel rechtzinnigheid hem niet ontzegd kan worden was zijn opvatting over de dieren beïnvloed door René Descartes (1596-1650). Deze zag een dier niet meer en minder als een mechanisch werkend automaat, zonder denken, overleg en gevoel. Kortweg 'redeloze machines' genoemd. Zij zouden derhalve ook niet echt pijn lijden. Descartes hield echter nog vast aan het onderscheid tussen mens en dier. Dat was met de geleerde Jullien Offray de la Mettrie (1709-1751) anders. De la Mettrie die ooit gestudeerd had onder de Harderwijkse

godvrezende Boerhaave, noemde de mens ook een machine ('l 'homme machine'). Hij bestreed het bestaan van de eeuwigheid, een onsterfelijke ziel en de zin van religie.

Voordat Bernardus in zijn geschrift onze aandacht vraagt voor de ziel der dieren laat hij ons als wijsgeer in het latijn weten dat hij vriend is van Plato en Socrates maar allereerst een vriend der waarheid.

Volgens Bernardus die reeds aan de academie van Harderwijk een latijns geschrijft over de ziel der dieren schreef zag zijn collega Buurt de dieren aan voor dingen. Volgens Buurt zouden de dieren niet meer gevoel, zicht en reuk hebben als een blok of de maan die aan de hemel schijnt. Net zo min als een stuk papier zou voelen dat het gescheurd werd zou een os gevoel hebben wanneer het de hals gesneden werd. Hij stelde dat het bloed van een dier diens ziel was. Meer niet. Hij noemde dieren werktuigen die net zo min verstand hadden als 'de oude schoenen van den overleden filosoof Cartesius, en geen meer gevoel en bevassing, als in de orgelpypen van de Amsterdamse Westerkerk.'

Martinius gaat hier uitgebreid tegenin en heeft er zelfs moeite mee om het dier een instinct toe te schrijven. Een instinct is immers een aangeboren gedragspatroon waarbij leren of ervaring geen rol speelt. Het was vooral Herman Samuel Reimarus –wiens naam ook vermeld staat in de zojuist genoemde omnibus– die het instinct verdedigde.

Martinius wil van deze planmatigheid in Gods schepping niet weten. Het houdt immers geen rekening met het gevoelsleven en –zij het beperkte– denken van de dieren. De Elspeetse dominee stelt dat de dieren het leven beminnen en 'het verderf schuwen als de pest'. Voorts dat een dier het verschil tussen goed en kwaad weet te onderscheiden. Wat dat betreft kunnen de mensen er van leren want de mens misbruikt vaak zijn verstand door in plaats van het goede het kwade te kiezen. Een hond zal volgens hem in de vleeshal niet in een blok happen maar zo er vlees toegeworpen wordt daarin bijten. De os zal met zijn hoornen een hond afkeren als deze hem te dichtbij komt. Zoals de mens met 'syn kinderen weldoet met sterke drift' is het ook bij de dieren. Het konijn trekt met zijn bek de wol uit zijn vacht waar hij zijn jongen inlegt. Hij verwijst ook naar Psalm 84 waar we lezen dat een zwaluw een huis voor haar jongen maakt. Een vrouw vergeet haar zuigeling niet maar zo doet een hen ook met haar kuikens. Een mens weet waar hij woont maar een os kent ook de kribbe van zijn heer. De mens werkt voor zijn brood maar de mier werkt ook rusteloos met het oog op de naderende winter. Een hond komt wanneer

hij geroepen wordt. Dit is toch niet het geval met een machine? Hij adviseert zijn Amsterdamse collega eens te gaan kijken naar de honden die wel terdege voor onderwijs vatbaar zijn. 'Men kan hun leren opsitten dansen adporteren, muylen aan te halen, over de rotting springen, de pyp vasthouden enz. (...) een trom zal maar geluyt geven als men er op slaat, en een wyser van een klok het uur maar aantonen. Dit kan niet anders of de hand moet aan de machine geslagen worden, maar de beesten syn wel vatbaar voor onderwijs tot verscheidene verrigtingen'. Martinius wijst er ook op dat een verscheurende leeuw getemd kan worden. De vatbaarheid voor onderwijs is niet gelegen in het bloed maar moet in een ziel gevonden worden.

Een horloge waar een veer of rader hapert, staat stil maar een goudvink, al raakt het vogeltje blind, weet toch zaad en water te vinden in zijn kooi. Ook een blind paard zal zonder hulp zijn stal weten te vinden. Een hond komt op het geroep van zijn baas, machines zullen niet naderen op het geroep, ze zijn als baal die de priesters aanriepen ten tijde van Elia. Wat kan een schrikachtig paard gekalmeerd worden door de woorden van de koetsier. Wanneer de koetsier van de postkoets onder het rijden in slaap valt loopt het paard verder tot de volgende postbus die geleegd moet worden. Martinius noemt nog een mooi voorbeeld dienaangaande; 'Hier (Elspeet) hebben velen van mijn landgenoten tot een gewoonte, dat zy in de zomerse dagen, als zy met ledige karren uyt Harderwyk komen, haar gerust op deselve neerleggen om te slapen; 't paard ondertusschen brengt haar daar sy wesen moeten'.

Me dunkt dat Martinius nooit Psalm 32:5 opgaf 'Wilt den muilen noch den paarden tot dezen, die niet verstaan toch gansch niet gelijk wezen' zoals men toen met Datheens psalmberijming zong. Nog minder de nieuwe psalmberijming die acht jaar na verschijnen van zijn boekje werd ingevoerd: 'Gebit en toom door 's mensen hand bestierd, beteugelen 't woest en deloos gediert'.

Martinius schrijft verder: 'De wijze Schepper heeft ogen en oren aan de dieren gegeven. Hen geldt toch niet wat er van de afgoden staat, dat ze oren hebben maar niet horen, ogen maar niet zien?'

Martinius vertelt over het verstand van de dieren nog iets over een kat die op de zolder van de kerk van Elspeet op duivenjacht ging; 'Onze toren is een geruime tijd voorzien geweest met een groot aantal duiven die zich in de toren* tussen het houtwerk en boven het gewelf van de kerk ophouden. Voornamelijk in de winter omdat hun ondervinding leert dat het overnachten

in de koude open lucht nadelig voor hun lichaam is. Maar een listige kat heeft een tijdlang hun rust verstoord. 's Avonds klom hij tegen de muur op en wist zich via de galmgaten naar binnen te werken om zo zich te goed te doen aan de duiven. Toen men na enige tijd er achter kwam en de kat zijn kunsten af wilde leren vluchtte het dier bij het horen van de voetstappen door de galmgaten naar buiten en sprong naar beneden op het kerkhof 'waarop sy altoos, schoon de hoogte meer dan 20 voeten is, op haar poten nederkwam'. Is dit niet een bewijs, aldus Martinius, dat 'de Bouwheer van het Geheelal' behalve bloed en andere lichamelijke dingen ook een ware ziel in de dieren geschapen heeft, die op het lichaam kan werken en hun zucht tot het leven en bescherming zoekt te voldoen?

Wanneer men een hond een stuk brood voorhoudt, komt hij toe om dat te eten. Wanneer men een aantal keren de hond bedriegt en het brood niet geeft is hij dikwijls zo wijs dat hij niet meer op de schijnbeweging afkomt. Opnieuw een argument dat een dier meer is dan een machine.

Dat in Psalm 19 gesproken wordt van de zon die als een bruidegom uit zijn slaapkamer komt en het uitspannel dat het werk van Gods handen verkondigt acht hij geen bewijsplaats –zoals Buurt dat deed- om dit zo ook op de dierenwereld toe te passen. Er zijn immers genoeg passages uit de Bijbel te noemen die aan dieren verstand, gevoel, gezicht, honger en dorst toeschrijven hetwelk niet van toepassing is op de hemellichamen.

P.S.* De toren waarover Martinius schreef is niet de huidige toren die aan het eind van de 18e eeuw is gebouwd. Daar zal een kat niet tegenop klauteren. De voorganger van de tegenwoordige toren was veel lager. Daar deze in een erbarmelijke staat verkeerde – met mogelijke muurbegroeiing- en zelfs enige jaren na het vertrek van ds. Martinius instortte tijdens een kerkdienst is de klimpartij van de kat verklaarbaar. (Wordt vervolgd D.V.)

Bij de diensten

Komende zondag hoop ik tweemaal in Vriezenveen voor te gaan. In uw midden hopen de proponenten Rijdsijk en Abbink het Woord des Heeren te bedienen. Op D.V. 25 juli willen we in de morgendienst verder gaan met de profeet Zacharia en lezen we opnieuw het eerste hoofdstuk. 's Middags gaan we verder met de behandeling van de Heidelberger Catechismus. Dit keer is zondag 33 aan de orde, met name de vragen en antwoorden 88 tm 90 over de goede werken. Op de melodie van Psalm 17 dichtte Hazeu dat als volgt:

In hoeveel stukken toch bestaat
De heilbekingeringe der mensen?
In twee: aan ieder toe te wensen;
Dat hij de oude mens verlaat,
Door die gestadig af te sterven;
En ook het weder opstaan van
De nieuwe mens; waardoor men kan
Gods eeuwig Koninkrijk beerven.

Wat zegt het toch de oude mens
Hier in dit leven af te sterven?
Het is een hart'lijk leed verwerven
Dat wij God, tegen onze wens
Vertorend hebben, door de zonden;
Dezelve trachten langs zo meer
Te haten; om dus aan de Heer'
Te worden eindeloos verbonden.

Waarin bestaat d' opstanding dan
Des nieuwen mens? O zaal'ge deugden!
Het is de hartelijke vreugde
In God, Die ons verlossen kan
Door Jezus Christus onze Heere
Die lust en liefd' om naar de wil
Van God, in goede werken stil
Te leven tot Zijn zaal'ge ere.

Ter overdenking

Bij de tekstwoorden uit Kol.3:16: 'Het woord van Christus wone rijkelijk in u, in alle wijsheid; leert en vermaant elkander met psalmen en lofzangen en geestelijke liederen, zingende de Heere met aange-naamheid in het hart' merkt Johannes Chrysostomus (345-407) op: "De Heilige Geest heeft de liefelijkheid van het gezang vermeerderd als naar de wijze van verstandige artsen, die om de onwillige mens een bitter medicijn te laten innemen, vaak de rand van de beker met honing bestrijken. Zo komt ook de melodie van de psalmen en gezangen in ons gemoed, opdat daar-door jonge (maar ook oude) mensen naar hun mening wel alleen maar denken te zingen, maar in werkelijkheid een zeer juiste onderrichting voor hun ziel krijgen".

de redactie